

KITEKINTÉS

A PÁRIZSI VÁROSI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT FEJLESZTÉSE

FOGARASSY Miklós

A francia főváros nyilvános könyvtárainak, – általánosabb értelemben a lakosság kulturális ellátásának helyzetében szinte tipikus módon ragadhatók meg mindazok a történelmi, társadalmi, demográfiai és urbanisztikai gondok, amelyek Dél- és Nyugat-Európa kapitalista országainak nagyvárosaiban elég általános módon jelentkeznek. A szakkérdések, könyvtári problémák külföldi helyzetét vizsgálva figyelmünk – érthető módon – inkább az angolszász, a skandináv és a német minták, módszerek alakulását helyezte és helyezi előtérbe. Így azonban a kelleténél erősebb mértékben maradnak ki a képből azok az országok, ahol az adottságok, öröklöttségek súlyos tehertételeivel küszködnek, azok a nemzetek, melyek az olvasás és nyilvános könyvtári szolgáltatás rendszerének alapjait csak most igyekeznek megteremteni. Ebben az összefüggésben a francia főváros, Párizs – sőt volta-képpen a franciaországi közművelődési könyvtárügy egésze – azért is figyelemre méltó lehet, mert a modern törekvések és hálózatfejlesztési döntések itt most már egy határozottan fellendülő korszakra tekinthetnek vissza, – a spanyol, portugál, olasz helyzettel több tanulságot, pozitív tény tartalmaznak. Pedig nagyon „mélyről”, a közművelődési könyvtári eszmék elavult köreiből, perifériális adottságokból kellett elindulnia.

A párizsi nyilvános könyvtári hálózatnak nincs központi könyvtára. A legújabb kor polgári társadalmi és szellemi mozgalmainak ez a hosszú időn át európai centrumának tekintett metropolisza a társadalmi nyilvánosságnak, a tájékozódásnak és művelődésnek ezt a demokratikus intézményét nélkülözte. 1871-ben – a korábban lerombolt Bibliothèque de la Ville helyett – egy olyan könyvtár létrehozását határozták el az akkori városatyák, amely a várostörténet irodalmát és dokumentumait gyűjti (ma is működik, fejlődik ez a Fomey-könyvtár gyűjtemény egy reprezentatív és könyvtári célokra átalakított palotában). Olyan volt tehát a helyzet, mintha a fővárosi könyvtár létrehozásakor, nálunk csak a „Budapest Gyűjtemény”-t teremtették volna meg. S nem véletlen ez az utalás és összehasonlítás, – a 20. század folyamán a párizsi könyvtárügynek, a Jaurès-ek, Cachin-ek mellett nem volt egy Szabó Ervin-je, aki a kerületek (municipátusok) által működtetett, polgári jellegű jótékonsági eszmék jegyében fundált könyvtárak helyett a korszerű ellátási rendszer programjával állt volna elő. A század közepéig az angolszász földön született „public library”-nek csak névben volt meg a francia megfelelője, a várospolitika e közintézményt ténylegesen nem teremtette meg, nem fejlesztette ki.

Az 1960-as évek elejére tehető annak az új periódusnak a kezdete, amikor a könyvtárügy irányítói gall földön is hozzákezdtek a kis teljesítőképességű, elavult nyilvános könyvtári szolgáltatási rendszer korszerűsítéséhez. Az 1960–70-es évek eddig áttekinthető

fejléményei azt mutatják (a magyar olvasó számára ismerős analógiákat ébreszthet ez a tény), hogy e feladat megoldásának egyik legnehezebb – és sok vidéki várossal összevetve máig is a legelmaradottabb – terepe éppen a főváros, a párizsi nyilvános könyvtárhálózat.

A helyzet ismertetéséhez hozzátartozik néhány alapvető demográfiai, urbanisztikai és igazgatási adottság bemutatása is. Párizs – közigazgatási értelemben – megtartotta „eredeti„ (múlt századi) határait (tehát nem történt meg az a folyamat, amely például a külső kerületek hozzácsatolásával „Nagy-Budapestet” létrehozta). A hatalmas – közel 10 milliós – agglomerációs övezet középpontjában – a fővárosban – napjainkban 2,3 millió ember él. A várost körülölelő gyűrű – a voltaképpen „Nagy-Párizs” – önálló tanácsú városok sűrű hálózatából szövődik igen erőteljes városiasodási tendenciákkal és szolgáltatásokkal, könyvtári szempontból is nagyon mutatós létesítményekkel. Sőt, az elmúlt években határozottan megmutatkozott a „volt-Párizs” demográfiai visszaesése: 1965 és 1975 között 400 000-rel csökkent lakóinak száma, főként az elővárosokba való kiköltözés és a nagyvárosokban általánosan mutatkozó „előregedési” tendencia miatt.

Az elaprózódott, szűk és elavult körülmények között tengődő nyilvános könyvtárak (kerületi könyvtárak és egyéb kis fiókok) adottságaira jellemző az az 1966-os adat, amely szerint e könyvtári létesítmények átlagos alapterülete 92 m^2 . A párizsi könyvtári igazgatóság az elmúlt évtized közepén hosszútávú fejlesztési tervet dolgozott ki, amelyet a város központi tanácsa jóváhagyott, s évenként tetemes beruházási összegek megszavazásával azóta is életben tart. A koncepciónak két ága, két pillére van, ahogy ezt Guy BAUDIN (a párizsi könyvtári hálózat igazgatója) több írásából – beszámolóink forrását alkotó publikációiból – nagyon határozottan kitűnik. Az egyik egy telepítési, építési program, a másik a rendszerfejlesztési, centralizációs munka- és szolgáltatási szervezet kialakításának terve.

A PÁRIZSI
VÁROSI KÖNYVTÁRAK
TELEPÍTÉSÉNEK
SÉMÁJA

• Már felépült vagy
épülő könyvtárak

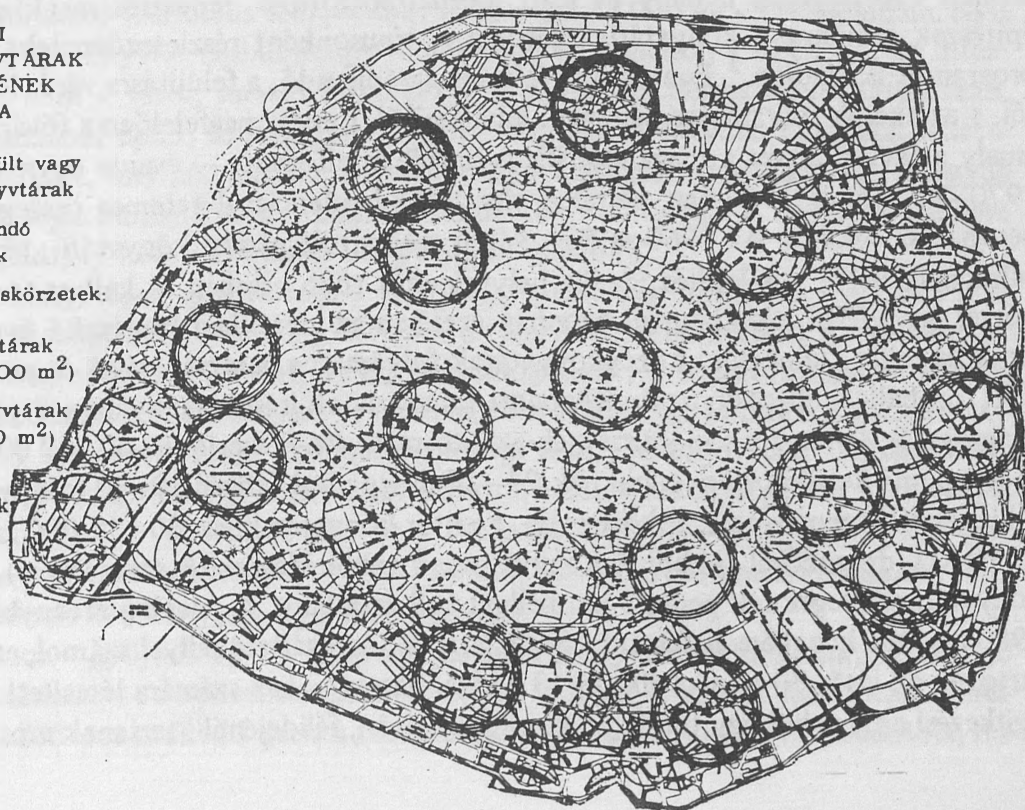
★ Létrehozandó
könyvtárak

Vonzáskörzetek:

nagykönyvtárak
($1500-2500 \text{ m}^2$)

középkönyvtárak
($600-700 \text{ m}^2$)

ifjúsági
könyvtárak
(300 m^2)

A telepítési, építési tervet az 1960-as évek második felében végrehajtott nagyméretű könyvtárhasználati-szociológiai felméréssel alapozták meg. Ennek eredményeit¹ – főként a könyvtárak vonzaskörzetének igen alapos társadalmi és topográfiai elemzését – tükrözi az a fejlesztési irányadó törkép, amely a kívánatos hálózati rendszert mutatja. A városi adatbank demográfiai és szociológiai információit felhasználó, igen korszerű eszközökkel végrehajtott vizsgálódás egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a nagy beépítettségű, nagy lakosságú párizsi városi környezetben egy-egy könyvtár egy 600 m sugarú körben képes kellő hatékonysággal működni (s itt tekintetbe kell venni az elérhetőség fizikai akadályait, a parkokat, a folyókat, a vasútvonalakat, autópályákat is). A gyermekek számára ezt kiegészítőleg még ennél sűrűbb (400 m-es körsugarú) könyvtári ellátó helyeket kell teremteni.

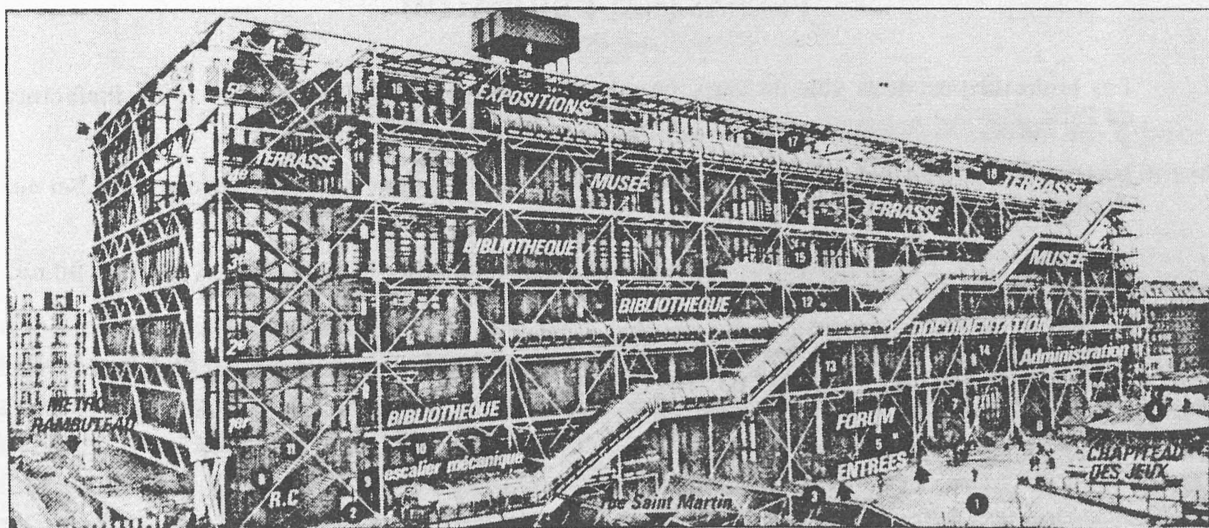
A fejlesztési program a fővároson belül a következő könyvtártípusok megteremtését tűzte ki célul (ezeknek tetemes része az évek során már elkészült és működik):

1. A legnagyobb népességű és kulcsszerepű kerületekben (Párizsnak 20 kerülete van) 2000 m² körüli alapterületű, ún. nagykönyvtárak, amelyek kölcsönzést, helybenolvasási lehetőséget nyújtanak, gyermekkönyvtárak és audiorészlegük (discothèque) van, aktív animációs, szervező és rendezményi tevékenységet folytatnak.

2. Ezekhez kapcsolódnak a 600, illetve 400 m-es vonzás-sugarakkal bemért kiegészítő „középkönyvtárak” 500 m² alapterülettel, három alapszolgáltatással: könyv- és lemezkölcsönző, illetve a kiegészítő gyermekkönyvtár szolgáltatások.

Ezt a sémát vagy új építkezéssel, vagy adott objektumok teljes rekonstrukciójával váltják valóra. 1967 és 1975 között öt „nagy” és tíz „közepes” alapterületű új könyvtárat nyitottak meg, az 1976 és 1978 közötti években további három nagy alapterületű és további tíz közepes alapterületű könyvtár volt készülőfélben. Ez a hatalmas, a könyvtári alapterületi adottságokat néhány év alatt megháromszorozó fejlesztés megkívánta, hogy az építések számára a könyvtárigazgatóság – típusonként részletezően leírt – szabványprogramot is kiadjon.² Pontos terv készült az építendő, a felújításra váró létesítményekről, s az akciók folyamatos pénzügyi hatásairól. Ennek megfelelően a főváros tanácsa, – amely a távlati tervet a maga globális formájában elfogadta – évente egyre növekvő (bár 1970–71-ben és 1976-ban némileg visszaeső) tendenciával tetemes összegeket biztosít beruházási célokra. Az 1960-as évek végén megrajzolt párizsi könyvtári „térkép” valóra váltásának útján a telepítés ideális helyszíneitől több esetben el kellett térni: a vonzaskörzet így adódó negatívumait azonban ezekben az esetekben kiegészítő gyermekkönyvtárak és teljes funkciójú középkönyvtárak folyamatos betervezésével és programba vételével próbálják ellensúlyozni. Központi normatív előírások hiányában a párizsi könyvtárigazgatás létrehozta a maga személyzeti normatíváit. E szerint az 50–60 000 lakost ellátó központi kerületi könyvtáraknak 24–28 dolgozóval (ebből 10–12 könyvtáros, a többi a kiegészítő személyzet), a közép- un. szektor-könyvtáraknak 30–35 000 lakost szolgálva 10–11 dolgozóval (ebből 4 könyvtáros, a többi kiegészítő személyzet), a gyermekkönyvtári részlegeknek pedig 5 személlyel kell működni. A jelenleg érvényben lévő és az 1980-as évek közepére befejezni kívánt terv³ 56 szolgáltatóhellyel számol, ezek közül 13 tartozna az első, 30 a második, és 13 a kizárólag gyerekek számára létesített típusba. (Az építkezési adatokból úgy tűnik, hogy a végrehajtás „félidejénél” tartanak most.)

A modern szabadpolcos könyvtárakra jellemző szabványos szolgáltatások mellett külön érdemes megemlíteni, hogy az új gyűjtemények vonzását jelentős részben növeli a lemezkölcsönzési szolgáltatás. Francia földön a zenei-audió részlegeknek ez, az otthoni és nem helybenhasználati rendszere terjedt el, – a gyűjtemény összetételében irányadó normákkal (60% komoly zene, 15% jazz, 10% chanson, 6% pop-zene, 5% népzene⁴).

A Pompidou Kulturális Központ

Mint szemlénk elején is jeleztük: Párizsban nincs központi városi könyvtára. Nem is terveznek – egyelőre. Igaz, az elmúlt évben megnyílt, s funkcióját tekintve ennek tekinthető talán a Pompidou Kulturális Központból több mint 15 000 m²- t elfoglaló ún. Nyilvános Tájékoztató Könyvtár (Bibliothèque Publique d'Information = BPI). Ezt az intézményt azonban nem a város, hanem közvetlenül a Kulturális Minisztérium tartja fenn, központi beruházásból épült, és kizárólag prézens-könyvtár. A helyben használat lehetőségét azonban könyv, folyóirat, lemez, (nyelvi stúdió) diáképek, videokazetták és egyéb dokumentumok útján mindenkinek – beiratkozás nélkül – biztosítja. A BPI azonban nem pályázhat át a lakóhely-közeli nyilvános könyvtárak funkcióira.

A párizsi könyvtárak igazgatósága a városháza épületében működik. 1971-ben hozták létre 1000 m² alapterülettel a könyvtári hálózat korszerű működéséhez nélkülözhetetlen Központi Technikai Szolgálatot, amely a katalogizálást, a sokszorosítást, a könyvkötést, propagandaanyagok előállítását és részben a rendelések ügyét intézi. Ennek a szervnek a fejlesztési terv szerint egy további funkciója lesz a közeljövőben: az ismétlődő (kölcsonzési, adminisztratív) folyamatokat hálózaton belül tevékenysége révén kívánják gépesíteni, automatizálni. Valamivel több ez a Technikai Szolgálat, mint amennyit a neve mutat, kissé módszertani központ is, – 4000 kötetes könyvtártudományi szakkönyvtára és szakmai tanácsadó tevékenysége legalábbis erre vall.

Az általános gyűjtőkörű 13 központi kerületi könyvtár mellé – inkább csak jövőidejű elképzelésként – a nyilvános szakkönyvtárak elemeit is kezdi kialakítani. Említettük már az 1885 óta működő párizsi történelmi könyvtárat, a Forney-t (átalakított, fel-

újított tere 4000 m²). 1972-től működik egy államigazgatási, közgazdasági könyvtár is. Ezekhez kapcsolódik majd, ha létrejön, a szakigények magas szintjét is szolgálni hivatott irodalmi-filozófia könyvtár, amelyre – a literatúrában és bölcséletben mindig is élenjáró francia fővárosban – igen nagy szükség lenne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Les bibliothèques de la ville de Paris. (Analyses et perspectives.) Paris, 1973–1974. Prefecture de Paris.
2. BAUDIN, Guy: Éléments pour un programme de bibliothèque publique. Paris, 1974. Service Technique des Bibliothèques. 32 p.
3. BAUDIN, Guy: Les Bibliothèques de Ville de Paris. = Bulletin d'informations ABF. 176. 90.no. 21–26. p.
4. Quatre nouvelles bibliothèques à Paris. Trocadéro, Beaugrenelle, Vandamme, Picpus. = Bibliographie de la France. 1977. 39. no. 1622–1630. p.

